

Gradimir Gojer

SPAIĆEV DOPRINOS VREDNOVANJU DRAMSKE BAŠTINE I NJEGOV IZRAVNI POLITIČKI ANGAŽMAN

Život, rad i djelo hrvatskog redatelja i profesora Koste Spaića, negdje u nutrinama, u najdubljim zakucima moje duše, doimaju mi se potpuno bajkovitim...Ja, uistinu bajkovitim vidim doba postgavellijanstva, *djelanje* maestra Koste Spaića, kao i ukupnu atmosferu u kojoj su nastajale Spaićeve svetkovine kazališnosti. Jer, to nisu bile tek i samo kazališne predstave.

Kosta Spaić nije samo režirao predstave, on je stvarao svojevrsnu svetkovinu teatra, tačnije kazano velike, istinske umjetnosti, jer se njegovo umjetničko vjeruju iščitavalo, prije svega u savršenoj alkemiji svih elemenata kazališnog akta. Te svetkovine teatra bile su potpuna opo-nencija i negacija svim vrstama teatarskog improviziranja bilo koje vrste. Spaić je praktično uspostavljao vlastite partiture za svako djelo koje je postavljao. Kao vrstan glazbenik, glazbeno je savršenstvo tražio u svakom dijelu tih svojih svetkovina. Zato sam zapamtio podjednako snažne dojmove slikovnog i zvučnog aspekta njegovih predstava, zapravo malih čuda krajnje vjerodostojne kazališnosti.

Spaićev literarni, glazbeni i scenski rafinman omogućili su plejadi hrvatskih glumaca da na tako precizno postavljenoj i razrađenoj redateljskoj *draperiji* načine kreacije, koje su u tom dobu dosezale europske i svjetske domete kazališne umjetnosti.

Spaić je posebno studiozno *ćutio* scenski prostor, pa su njegove predstave bile oglednim učilištem ekonomije vladanja, odnosno savladavanja scenskog prostora, a njegovo otkrivanje ambijentalnosti osobno cijenim kao pionirske pothvate *ambijentalnog teatra*.

Najznačajnijim ipak smatram Spaićev odnos prema književnoj baštini. Predstave njegove *dubrovačke ere* bile su i ostale primjeri krajnje živog kazališta nastalog na zane-marenoj, ponekad i potpuno zapostavljenoj baštini. Njegovo reafirmiranje tekstova dramske baštine temeljilo se na tri elementa specifične spaićevske estetike. Prije svega na studiju melodike i zvučnosti jezika, kojim na sceni imaju oživjeti likovi djela koje je Spaić svojom redateljskom alkemijom uskrsavao. Potom na studiju karakterologije likova, što je podrazumjevalo istraživanje podrijet-

Marin Držić, *Dundo Maroje*, ljetna pozornica, Dubrovačke ljetne igre, 1964.

la svakoga pokreta, osobito onih ekstremno karakterističnih do jedne *spaićevski* dubinske učitanosti, moćnog *skena* psihološke strane oživljenih scenskih osobnosti.

Konačno, suodnosu lika i prostornog ambijenta *iz epohe* redateljski je mag pridavao pozornost takvog inteziteta kakav u toj oblasti redateljstva do Spaića kao da nije ni egzistirao na južnoslavenskim prostorima.

Osobno smatram najznačajnijim, u galeriji velikih Spaićevih redateljskih imaginarija, revalorizacijska scenska čitanja djela dubrovačkih autora Marina Držića i Iva Vojnovića. Predstavama *Skup* i *Dundo Maroje* Spaić nije samo demonstrirao rijetko suvremeno čitanje Držića, njegovu potpunu korespondenciju s vremenom i društvenim pojavama u širem kontekstu, već je sa iznimnim senzom za glumačke metamorfoze ostvarivao rijetka pozorička podvižništva. Tako će godinama poslije nas teatrolgijskoj

znanosti ostati trajnim zadatkom da razotkriva slojevitost interpretativne, glumačke magije, poglavito Izeta Hajdarhodžića. Kao da je jučer bilo, u uhu mi odjekuju Hajdarhodžićeve jezičke bravuroze, neki čudesni glas starca, njegove žudnje za sticanjem, ne za sticanjem, za *gomilanjem*... Hajdarhodžićeva mimika, taj *odsluk* njegovih unutarnjih stanja, strahova i nedoumica, to je, usudu- jem se tvrditi, i u današnjem dobu naših tranzicionih stresova daleko suvremenije nego ono što se danas pokazuje kao pozorički odnos prema društvenom kontekstu. Spaić je vrednovanjem, odnosno scenskim prevrednovanjem Držićeve komediografije nalazio i scenski izvodio tragičku dimenziju držićevskog humora, smijeha koji se spaićevskom poetikom kod gledatelja pretvarao u slojevitostu zapitanost i zabrinutost. Ta zapitanost je znak suvremenosti u redateljstvu ovoga tvorca artistskih cjelina. Pristup *Dundo Maroju* u spaićevskoj identifikaciji sa sve-

Gradimir Gojter, sa simpozija o Kosti Spaiću u listopadu 2018.

vremenim pojavama gotovo da je iznjedrio pretvorbu karakterologije u tipologiju kod njegovih scenskih postvarivanja literarno ispisanih likova u oživljene moćne scenske pojave. Zato se i danas u suvremenim teatrolozijskim radnjama može govoriti o specifičnoj spaićevskoj tipologiji scenskih osobnosti.

Scenska poezija nevjerojatno dosljedne izvornosti isijavala je iz energije Spaićevih pozoričnih odnosa prema djelu Iva Vojnovića. *Dubrovačka trilogija* do današnjih dana nije nadmašena u scenskoj postvarenosti i provedbi u odnosu na ostvarenje Koste Spaića i glumaca koji su tada pad Republike u vizuri konte Iva ostvarivali u autentičnim prostorima. ValORIZACIJA i revalorizacija vojnovićevske dramatičke ne bi bila moćno izvedena da Kosta Spaić govornom sloju *Trilogije* nije dao gotovo koncertnu jezičku kaligrafiju. Spaić je rekonstrukciju likovnosti vremena dovodio do takve perfekcije da su predstave *Dubrovačke trilogije* bile pogled, izrazito suvremen pogled u doba tragičke uznositosti povjesnice Dubrovnika.

Moja sjećanja na glumačku moć Tonka Lonze i njegov

jezički repertorij autentične *dubrovštine*, govora po *dubrovačku*, to je nešto najupečatljivije što je obilježilo moje mladalacke dane pod zvjezdarijem dubrovačkog neba. Taj i takav Lonza svojom karakterologijom, jezičkim biserjem i tačnošću interpretacije donosio je komparativnu prednost Spaićevoj poetici nad svim onim što je tada i repertoarno i interpretativno rijetko moćan dubrovački ljetnji festival emanirao u europsku kazališnu stvarnost.

Spaić je bio nepogrešiv u glumačkim podjelama, pa su upravo u *Dubrovačkoj trilogiji* podjednako zapažene bile protagonističke uloge kao i nositelji uloga koje su tek dodavale specifičan okus *dubrovštine iz starijih dana...* Spaićev odnos prema literarnoj tradiciji bio je iznimno senzitan. Tekst je kratko tek onda kada je pozorički pokus pokazivao da taj dio teksta ne može opstati.

Spaić je bio redatelj koji je svakom segmentu kazališnog akta poklanjao istu pozornost.

Likovnost njegovih predstava, osobito onih koje su scenski revitalizirale baštinu bila je besprijekorna.

Bio sam gledateljem i njegove vizualizacije *Kiklopa* Ranka

Marinkovića. Ta mi je Spaićeva postavka kao i *Dubrovačka trilogija* možda ponajviše pokazala što znači kada redatelj umjetnik, a ne redatelj aranžer, postavlja *ansambl* predstavu. Pitanje harmonizacije u tako spektakularnom aktu i mnogoljudnom ansamblu Spaić je izveo artistski potencirajući detalj, a gradeći arhitektoniku prizora sa osjećanjem mjere koja imponira. Baveći se svakim glumcem na pozornici, dajući značaj podjednako *nosećim* kao i ulogama stojiša i njemaka, postizao je ideal funkcioniranja cjeline i jarkosti detalja u isto doba!

Značaj Spaićevog odnosa prema baštini nije samo u aktualiziranju starih tekstova, već prije svega u iznalaženju *suvremenih scenskih adekvata* za ponekad i anakronne tekstove, a posebno u fanatičkoj predanosti traženja te scenske suvremenosti kroz rad sa glumcima. Tu je Spaić pedagog dobivao bitke na dva plana, u sferi jezičke čistoće koja je stvarala *koncetriranje* unutar kazališnog akta, a potom na planu traženja karakteristične gestualike za konkretne scenske osobe. Takvu pedagošku rigorozu mogli su prolaziti glumci sa aum istinskih umjetnika. Zato su Spaićeve predstave bile unikatne po filigranizmu glumačke gradnje scenskih osobnosti. Majstor je pored sebe u predstavi mogao *otrpjeti* samo i isključivo majstore na priliku Hajdarhodžića, Kvrčića, Lonze, Šerbedžije... U analima hrvatske i jugoslavenske kazališne umjetnosti rad na revitalizaciji dramske baštine ostaće ubilježen prije svega po dometima redateljske imaginacije profesora Koste Spaića.

Mali je broj umjetnika uopće, a teatarskih vrhunskih redatelja pogotovo, koji su bili politički izravno angažirani. Kosta Spaić je i tu bio apsolutno poseban i dosljedno originalan. Sljedeći marksističku političku logiku Spaić je osjetio potrebu unutarnjeg poriva, neugasle mladalacke ljevičarske ognjice, da u jednom trenutku i formalizira svoj politički angažman vršeći za to doba vrhunske političko-partijske dužnosti. Ali, treba zamjetiti da je umjetnička *mjera stvari* kod Spaića nadvladala puki politički i dnevnopolitički pragmatizam.

Umjetnik koji je bio svjetski, a ne samo regionalno valoriziran, i relevantna persona grande europskog teatra,

Ipak, probali smo. Nažalost, pošlo je krivo. Potpuno krivo. Vidimo da to nikad ne ovisi o umjetnosti. Nikad nije. Od intelektualaca također ne. Povijest ovisi o sasvim drugim stvarima. Na to utječu neke potpuno druge stvari. To je samo iluzija filozofa, intelektualaca, umjetnika. To su samo lijepi snovi. Kraj Devete simfonije s prekrasnom harmonijom... Iluzije, samo iluzije...*

pokazivao je prije svega svojim umjetničkim ostvarenjima izravnost borbe za humanističke ideale. Beskompromisan u umjetničkoj sferi prof. Kosta Spaić nije dozvoljavao da ono što je bio njegov humanistički *vjeruju* u kazalištu i umjetnosti uopće bude ponižen i relativiziran u vremenima političkih turbulencija u Hrvatskoj. Redatelj koji je mogao svakog trena režirati u svakom velikom kazalištu zapadne Europe ostao je dosljedan svojim ljevičarskim obzorjima do zadnjeg trena svog briljantnog umjetničkog puta. Redateljstvo koje je drugovalo najsenzitivnije moguće sa Šekspirom, Lorkom, Kaštelanom, Joneskom, Verdijem, Rimskim Korsakovom, Zajcom, Malecom, koje je formiralo intendantsku sliku Dubrovačkih ljetnih igara, Dramskog kazališta *Gavella*, HNK Zagreb, koje je dizalo na noge kazališne sladokusce Amerike, Njemačke, Švajcarske... ipak je najdublju brazdu svoje umjetnosti *zaorao* vraćajući hrvatskoj književnoj baštini doličan sjaj, čak i pozlatu...

Zato je za mene život i djelo Koste Spaića skoro nestvarna bajka u susretu sa današnjim ruralom koji je pokorio kazališta naših prostora.